

Beroepsopvattingen van leraren

Het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft onlangs een rapport uitgebracht over de beroepsopvattingen van leraren in het voortgezet onderwijs.¹ Het SCP constateert dat steeds minder leraren op stevige vakinhoudelijke expertise kunnen bogen. De eerstegraadsleraren gaan met pensioen en lager opgeleide collega's komen ervoor in de plaats.

Gesteld dat leraren de volgende enquêtevraag kregen voorgelegd: Welke leraarscompetenties zijn volgens u onontbeerlijk voor goed onderwijs?² A. Vakinhoudelijke (en vakdidactische) competentie; B. Algemeen-didactische, interpersoonlijke, pedagogische en organisatorische competentie; C. Beide. Het SCP heeft het angstige vermoeden dat steeds meer leraren en lerarenopleiders voor antwoord B kiezen. Dat geldt in elk geval voor de leraren die (soms) les geven in vakken waarvoor ze onbevoegd of onderbevoegd zijn (p.75): zij vinden dat ze qua bekwaamheid voldoende voor die taken zijn toegerust. Maar het is misschien ook maar net hoe je de vraag formuleert. Er zullen slechts weinige leraren zijn die durven te ontkennen dat vakinhoudelijke (en vakdidactische) competentie onmisbaar is voor het beoordelen van de schoolprestaties van leerlingen en voor het geven van feedback op hun geleverde prestaties. Het SCP concludeert dat leraren een goede balans tussen A- en B-competenties moeten nastreven.

Zijn er tussen leraren grote verschillen in de eisen die ze aan hun eigen vakinhoudelijke expertise stellen? In de vragenlijst die het SCP aan leraren heeft voorgelegd, zijn twee vragen opgenomen waarin de oriëntatie op A- dan wel B-competenties een rol speelt (p.65-66): vraag 1 meet het belang dat zij hechten aan kennisoverdracht en vraag 2 het belang dat zij hechten aan intellectuele prestaties van hun leerlingen.

Vraag 1: Wat staat in uw lessen centraal?

- A. Overdracht van kennis *gericht op kennisverwerving; directief*
- B. Vaardigheden en competenties van leerlingen *gericht op vaardigheden en competenties*
- C. Beide staan bij mij even centraal

Vraag 2: Wat is voor u als leraar het belangrijkste?

- A. Dat leerlingen in intellectueel opzicht hoge prestaties leveren *gericht op intellectuele talenten; presteren*
- B. Dat zoveel mogelijk talenten van leerlingen ontwikkeld worden *ook gericht op andere talenten*
- C. Beide zijn voor mij even belangrijk

Naarmate leraren hoger zijn opgeleid en in hogere schoolsoorten lesgeven kiezen ze meer voor A en minder voor B, zo blijkt uit het SCP-onderzoek. Er tekent zich een tweedeling af binnen de beroepsgroep, concludeert Trouw (7/7/2009).³ Ik vind dat je die conclusie niet zonder meer mag trekken. Volgens mij had het SCP daartoe eerst een aantal controlevragen aan de geënquêteerde leraren moeten voorleggen:

Vraag 1.1 Wat staat centraal in uw onderwijsopzet?

- A. Dat mijn leerlingen kennis opdoen *beoogd effect van 1.A*
- B. Dat mijn leerlingen vaardigheden en competenties opdoen *conform 1.B*
- C. Beide staan bij mij even centraal

Vraag 1.2 Wat staat centraal in uw onderwijsopzet?

- A. Dat ik leerlingen kennis overdraag *conform 1.A*
- B. Dat ik leerlingen training bied in vaardigheden en competenties *directieve vorm van 1.B*
- C. Beide staan bij mij even centraal

Vraag 1.3 Welke didactische benadering kiest u om leerlingen kennis, vaardigheden en competenties bij te brengen?

- A. Strakke sturing van het leerproces *directieve vorm van 1.A/B*
- B. Zelfregulering in het leerproces *zelfregulerende vorm van 1.A/B*
- C. Beide (alternerend)

Vraag 1.4 Wat staat centraal in de wijze waarop u uw vak geeft?

- A. Dat mijn leerlingen *vakspecifieke* kennis, vaardigheden en competenties opdoen *vakspecifieke variant van 1.A/B*
- B. Dat mijn leerlingen *algemene (niet-vakspecifieke)* vaardigheden en competenties opdoen *versmalling van 1.B*
- C. Beide staan bij mij even centraal

Dit zijn mijn vragen in aanvulling op vraag 1. Maar ook bij vraag 2 zou de interpreteerbaarheid van de antwoorden gebaat zijn bij enige controlevragen:

Vraag 2.1 Wat is voor u als leraar het belangrijkste?

- A. Dat leerlingen zich *in intellectueel opzicht* optimaal ontwikkelen *veralgemening van 2.A*
- B. Dat leerlingen zich *wat ál hun talenten betreft* optimaal ontwikkelen *iets radicaler dan 2.B*
- C. Beide zijn voor mij even belangrijk

Vraag 2.2 Wat is voor u als leraar het belangrijkste?

- A. Dat leerlingen de eindtermen van de opleiding bereiken *versmalling van 2.A: schoolsucces*
- B. Dat leerlingen al hun talenten ontwikkelen *iets radicaler dan 2.B*
- C. Beide zijn voor mij even belangrijk

Vraag 2.3 Wat is voor u als leraar het belangrijkste?

- A. Dat leerlingen voldoende cijfers halen *versmalling van 2.A: voldoende prestaties*
- B. Dat leerlingen zich in persoonlijk opzicht optimaal ontwikkelen *versmalling van 2.B*
- C. Beide zijn voor mij even belangrijk

Vraag 2.4 Wat is voor u als leraar het belangrijkste?

- A. Dat leerlingen hun best doen om zo hoog mogelijke cijfers te halen *versmalling van 2.A: optimale prestaties*
- B. Dat leerlingen zich in persoonlijk opzicht optimaal ontwikkelen *versmalling van 2.B*
- C. Beide zijn voor mij even belangrijk

Vraag 2.5 Wat is voor u als leraar het belangrijkste?

- A. Dat leerlingen hun best doen om zo hoog mogelijke cijfers te halen *versmalling van 2.A: optimale prestaties*
- B. Dat leerlingen voldoende cijfers halen *versmalling van 2.A: voldoende prestaties*
- C. Beide zijn voor mij even belangrijk

Verder ben ik nieuwsgierig in hoeverre de beroepsopvattingen van docenten mede bepaald worden door het vak dat ze geven. Dat is door het SCP niet systematisch onderzocht, maar het blijkt wel (p.69) dat leraren Gymnastiek en in de Kunstvakken minder gericht zijn op kennisoverdracht (antwoord 1.A) en meer op vaardigheden en competenties (1.B of 1.C). Ik denk dat ook de leraren Nederlands en Vreemde Talen in grote meerderheid naar 1.B of 1.C neigen, gezien de eindtermen op het gebied van taalbeheersing en op het gebied van de letterkunde als sector van de schone kunsten. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor een vak als Maatschappijleer: niet alleen gericht op maatschappijkennis (1.A) maar ook op houdingen of competenties in het duiden van maatschappelijke verschijnselen (1.B of 1.C). En zouden leraren in de beroepsgerichte VMBO-vakken niet eveneens naar 1.B of 1.C neigen?

Wat vraag 2 betreft, is er iets soortgelijks aan de hand (p.71). Leraren Gymnastiek en in de Kunstvakken zijn minder gericht op intellectuele prestaties (antwoord 2.A) en meer op de ontwikkeling van anderzortige talenten (2.B of 2.C). En het lijkt me niet vergezocht te veronderstellen dat de leraren Nederlands eveneens naar 2.B of 2.C neigen, evenals de leraren van sommige beroepsgerichte VMBO-vakken.

Al-met-al denk ik dat de antwoorden op de vragen 1 en 2 geen betrouwbare indicatie leveren van de status van vakinhoudelijke expertise in de beroepsopvattingen van leraren. Hierboven heb ik aanvullende vragen voorgesteld om daarachter te komen. Verder denk ik dat de antwoorden pas interpreteerbaar zijn als ze worden uitgesplitst naar het vak dat door de leraar verzorgd wordt.

Wes Holleman

weblog onderwijs 11-7-2009

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ http://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Gelukkig_voor_de_klas

² Vergelijk: <http://www.lerarenweb.nl/bekwaamheid/matrix.swf>. In deze competentiematrix van de Stichting Broepkwaliteit Leraren (SBO) worden vakinhoudelijke, vakdidactische en algemeen-didactische competenties op één hoop gegooid, hetgeen nou niet bepaald de indruk wekt dat de SBO veel belang hecht aan vakinhoudelijke expertise binnen het competentieprofiel van leraren.

³ http://www.trouw.nl/onderwijs/nieuws/voortgezet-onderwijs/article2809420.ece/Leraren_verdeeld_over_eigen_vak.html